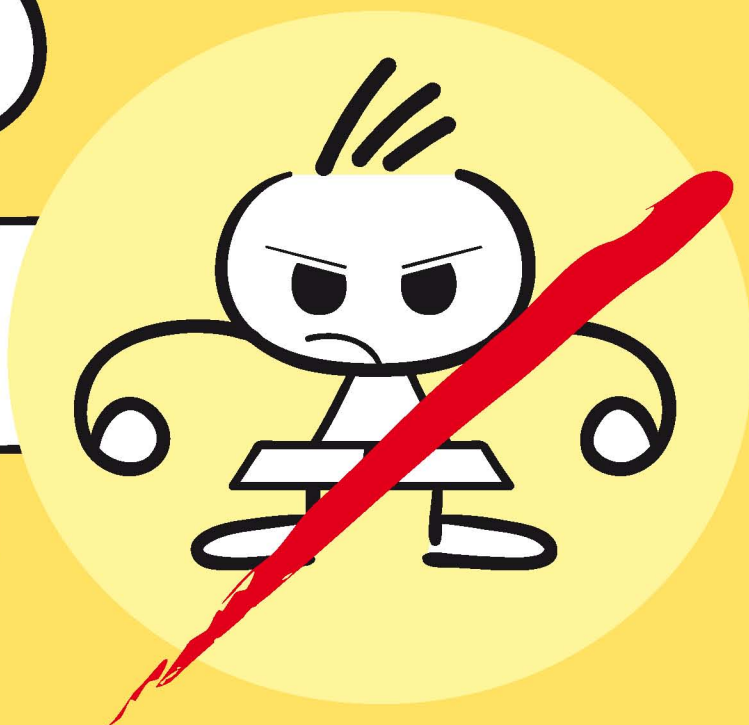
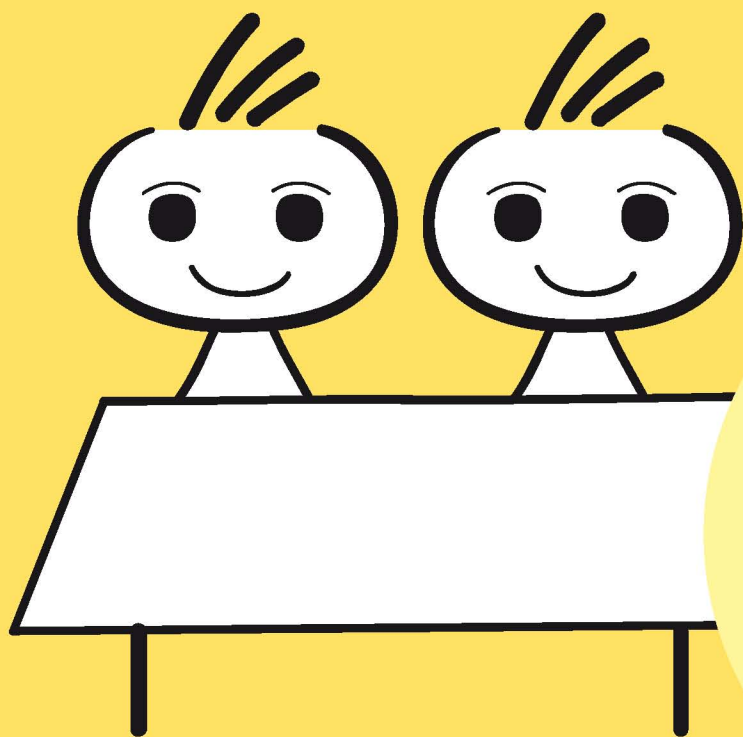

UČIONICA BEZ NASILNIŠTVA

Alan L. Bin

Edicija
Kreativna škola

Učionica bez nasilništva
prvo izdanje

Autor
Alan L. Bin (Allan L. Beane)

Original edition published in 2002 by Free Spirit Publishing Inc., Minneapolis, Minnesota, U.S.A., <http://www.freespirit.com> under the title: **The Bully Free Classroom**: Over 100 Tips and Strategies for Teachers K-8. All rights reserved under International and Pan-American Copyright Conventions.

Za izdanje za Srbiju i Crnu Goru
Copyright©Kreativni centar 2004

S engleskog prevela
Irena Cerović

Lektor i redaktor
Mr Aleksandra Marković

Tehničko uređenje
Violeta Babić

Grafički dizajn
Neda Dokić

Priprema za štampu
Ljiljana Pavkov

Izdavač
Kreativni centar, Beograd
Gradištanska 8
Tel. 011/3820 464, 3820 483, 2440 659
e-mail: info@kreativnicentar.co.yu
www.kreativnicentar.co.yu

Za izdavača
Mr Ljiljana Marinković, direktor

Štampa
BRANMIL, Beograd

Tiraž
2000

ISBN 86-7781-300-4

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
159.923.5-057.874(035)
37.032(035)

БИН, Алан Л.

Učionica bez nasilništva : preko 100 saveta i postupaka koje mogu primeniti učitelji i nastavnici u osnovnim školama / Alan L. Bin ; [s engleskog prevela Irena Cerović]. - 1. izd. - Beograd : Kreativni centar, 2004 (Beograd : Branmil). - 140 str. : ilustr. ; 24 cm. - (Edicija Kreativna škola)

Prevod dela: The Bully Free Classroom / Allan L. Beane. - Tiraž 2.000. - O autoru: str. 140. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Registar.

ISBN 86-7781-300-4

а) Ненасилно понашање - Ученици основних школа - Приручници
COBISS.SR-ID 115268108

Učionica bez nasilništva

*Preko 100 saveta i postupaka koje mogu primeniti
učitelji i nastavnici u osnovnim školama*

Dr Alan L. Bin

Kreativni centar

Sadržaj

Spisak strana koje se mogu kopirati	VI
Uvod	I

1. Deset najvažnijih činjenica o nasilništvu u školi

1. Nasilništvo je više od zadirkivanja	5
2. Nasilnik može biti bilo ko	5
3. Žrtva može biti bilo ko	6
4. Nasilništvo nije isključivo savremeni problem	6
5. Nasilništvo utiče na svakoga	7
6. Nasilništvo je ozbiljan problem	8
7. Možemo da radimo zajedno na pronalaženju rešenja	8
8. Sveobuhvatan plan će dati najbolje rezultate	9
9. Ugroženoj deci se može pomoći	11
10. Škole su odgovorne za zaštitu učenika	13

2. Stvaranje pozitivne učionice

Razotkrijte mitove	15
Definišite nasilništvo	15
Razvijajte prihvatanje	15
Razgovarajte o nasilništvu	18
Neke činjenice o nasilništvu	18
Imenujte nasilnička ponašanja	20
Priče o nasilništvu	21
Napravite anketu	21
Utvrdite pravila	24
Obeležite svoju učionicu kao učionicu bez nasilništva	30
Naučite đake da savlađuju svoj bes	30
Budite efikasni kada vam učenici prijave slučaj nasilništva	31
Kada prisustvujete nekom maltretiranju, reagujte odmah	31
Naučite đake kako se stiču prijatelji	31
Pomozite novim učenicima da se osete dobrodošlim	33
Napravite odeljenski imenik	35

Ispitajte svoja očekivanja	35
Naučite nešto više o svojim učenicima	36
Saznajte ko su uzori vašim učenicima	37
Ispitajte moguće načine za postupanje s nasilnicima	39
Koristite sanduče za poruke nastavniku	39
Podstičite učenike da planiraju svoje aktivnosti	39
Nadgledajte svoje učenike	43
Razvijajte empatiju	43
Pomozite učenicima da razviju rečnik osećanja	44
Nagradite saradnju	45
Držite ocene u tajnosti	45
Koristite citate kao pomoćna sredstva	45
Podstičite učenike da čine dobra dela	47
Naučite učenike da se služe "ja-porukama"	48
Pomozite učenicima da steknu samopouzdanje	48
Podstičite timski rad	49
Radite zajedno na rešavanju nekog problema	51
Razvijajte razumevanje kod učenika	51
Odredite cilj za svaku nedelju	53
Izaberite odgovarajuću lektiru	54
Pomozite učenicima da nauče kako se rešavaju sukobi	54
Napravite oazu mira	54
Saznajte više o životu poznatih mirotvoraca	55
Pomozite učenicima da nauče kako da posreduju među svojim vršnjacima	55
Menjajte raspored sedenja	57
Nasmešite se!	57
Upozorite učenike na bande, grupe zasnovane na mržnji i sekte	57
Pratite nasilništvo na televiziji	59
Hvalite svoje učenike	59
Naučite učenike da pohvale sami sebe	62
Naučite učenike da hvale jedni druge	62
Ocenite nedelju koja se završila	63
Nosite bedževe s porukama koje se protive nasilništvu	64
Naučite đake da afirmativno govore o sebi	64
Budite duhoviti	64

Predložite učenicima volonterski rad	66
Pratite poruke koje šalžete	69

3. Pomozite žrtvama 71

Budite na oprezu	72
Prepoznajte žrtve ili potencijalne žrtve	72
Tražite informacije od roditelja	75
Razgovarajte sa drugim nastavnicima i osobljem	75
Preispitajte sopstvena uverenja	76
Prekinite zavet ćutanja	77
Reagujte odmah	78
Budite dobar slušalac	80
Pošaljite jasnu poruku	81
Obezbedite žrtvama savetovanje	82
Uputite roditelje u ono što činite	82
Pridobijte očevice	82
Podstičite pozitivan stav	83
Razvijajte samopoštovanje kod svojih učenika	88
Naučite đake da primene postupak vizuelizacije	90
Igrajte igru afirmativnog govora o sebi	90
Pomozite učenicima da prihvate činjenicu da su drugačiji	91
Posmatrajte svoju učionicu očima đaka	91
Podelite savete za izbegavanje nasilništva	92
Primenite metod zajedničkog rešavanja problema	92
Primenite pristup bez optužbi	94
Podstičite dobre porodične odnose	97
Podstičite dobre odnose sa drugim odraslim osobama	97
Pružite utočište žrtvama	98
Igrajte igru "Šta bi bilo...?"	98
Izjednačite moć	99
Angažujte učenike u grupama	99
Pružite im priliku da zablistaju	99
Neka učenici vode dnevnike	100
Naučite đake da planiraju situacije	100
Pomozite učenicima da nauče da koriste svoju moć	101
Zaštitite se	103

4. Pomozite nasilnicima 105

Uhvatite ih na delu	106
Imajte sažaljenja	108
Prepoznajte nasilnike ili potencijalne nasilnike	108
Nikada nemojte da budete nasilni prema nasilniku	112
Odredite odgovarajuće kaznene mere	115
Promenite njihov način razmišljanja	117
Razgovarajte s roditeljima	118
Okupite roditelje	118
Usmerite se na ponašanje	120
Naučite učenike da prate sopstveno ponašanje	120
Obezbedite savetovanje nasilnim učenicima ...	120
Angažujte druge učenike	121
Uspostavite sud za nasilništvo	121
Pomozite učenicima da otkriju svoja interesovanja i da im se posvete	121
Pomozite učenicima da savladaju veštine predvodništva	122
Pomozite učenicima da nađu mentore	123
Naučite nešto više o svojim učenicima	124
Povedite kampanju protiv nasilništva	124
Pomozite učenicima da savlađuju bes	125
Angažujte starije učenike	126
Primenite metod "stani i razmisli"	126
Zadajte učenicima važne zadatke	126
Naučite ih da se sami "urazume"	127
Sakupljajte profile ponašanja	127
Naučite đake da se na pozitivan način osećaju moćno	127
Probajte sa kritičkim ispitivanjem	129
Obezbedite učenicima mesto na koje mogu da odu	129
Osnujte klub	130
Pomozite učenicima da shvate zašto maltretiraju druge	130
Pomozite učenicima da prestanu s nasilništvom	130
Indeks	136
O autoru	140

Uvod

Pomenite nasilnika pred nekom osobom koju poznajete i priče će odmah početi da teku. Priče o nasilniku iz četvrtog razreda koji je redovno saplitaio decu dok su prilazila klupama ili išla hodnikom. O nasilniku iz drugog razreda koji je devojčice terao u plač. O nasilniku iz šestog razreda koji je iza ugla vrebao decu na putu kući, spreman da im raskrvari noseve ili razbaca knjige po zemlji. Ako je nasilništvo, kao što neki tvrde, "normalan, prirodni" deo detinjstva, kako to da uspomene na slučajeve nasilništva svima ostaju u tako živom i bolnom sećanju?

Nasilništvo je problem još otkako je ljubomorni Kain ubio svog brata Avelja, odnosno, otkako je prvi pećinski čovek udario drugog po glavi. Pošto deca dobar deo vremena provode u školi, ona predstavlja mesto na kome se nasilništvo uglavnom odvija – obično daleko od očiju i ušiju odraslih. Uprkos naporima da se privuče pažnja javnosti, nasilništvo najčešće prolazi nezapaženo, a takvi slučajevi se retko prijavljuju.

U medijima slušamo i čitamo mnoge priče o nasilništvu (ove priče izazivaju priličnu zabrinutost među roditeljima i nastavnicima), ali one su tek vrh ledenog brega. Često su i senzacionalne – pune su pištolja, noževa, dece koja su toliko očajna i beznađna da izvrše samoubistvo. To su izuzeci iz svakodnevnog života u većini škola, u kojima je nasilništvo manje dramatično, ali znatno učestalije.

Problemi s nasilništvom počinju u predškolskom uzrastu, dostižu vrhunac u višim razredima osnovne škole i smanjuju se tokom gimnazije. Na višim školama i fakultetima ne govori se mnogo o nasilništvu, osim o maltretiranju. Međutim, znamo za muševce koji zlostavljaju žene i za nasilnike na radnom mestu, što podržava činjenicu da je nasilništvo naučeni vid ponašanja od kojeg se treba "odučiti". Nije istina da nasilnici porastu i time pre-rastu nasilništvo. Treba ih naučiti boljim načinima ophođenja s drugima.

Tada vi stupate na scenu. Kao nastavnici, vi poznajete decu koju maltretiraju svakog dana ili svake nedelje. Možda ste i sami svedok nasilništva ili ste

čuli za prijave, odnosno glasine. Smatrate da deca u školi treba da se osećaju bezbedno, sigurno, prihvaćeno i cenjeno – bez zadirkivanja, vređanja, uznemiravanja, pretnji, zastrašivanja, nasilja i straha.

Ova knjiga vam može pomoći da učenicima pružite takvo iskustvo. Naglasak cele knjige je na vašoj učionici – na vašoj najužoj okolini i na učenicima sa kojima svakodnevno radite.

Postoji mogućnost da vaša škola ili lokalna zajednica već primenjuju neki program za sprečavanje nasilništva, rešavanje sukoba, vršnjačko posredovanje, obuku u veštinama ophođenja u društvu, samopoštovanju, bezbednosti, savladavanju različitih stresova i/ili drugim temama, a svrha ovakvih programa jeste pokušaj da se učenicima pomogne da se bolje slažu i da lakše ostvare svoje mogućnosti. *Učionica bez nasilništva* nije program. Ona je pre zbirka saveta, postupaka i aktivnosti smišljena sa ciljem da se pozabavi složenim problemom nasilništva u školama i da ga olakša. Ovu knjigu možete da koristite kao dopunu ili dodatak nekom već postojećem programu, zatim, za preduzimanje mera u nedostatku odgovarajućeg programa ili za planiranje i razvoj programa koji bi zadovoljio specifične potrebe vaše učionice ili škole.

Na ponašanje svojih učenika, kao i na celokupnu atmosferu u školi, možete imati jak uticaj i sa programom i bez njega. Kao nastavnik, vi oblikujete živote mladih ljudi. Kada učenike primećujete, izlazite im u susret i ophodite se prema njima sa dobrotom i poštovanjem, pružate im ono što je

svoj deci potrebno: pozitivnu pažnju brižnog odraslog. Kada deci pružate primer prihvatanja i tolerancije, podstičete i njih da se tako ponašaju. To je u velikoj meri glavna tema ove knjige: zajednički rad sa učenicima, zasnovan na tome što ćete im na sopstvenom primeru pokazati šta od njih želite i očekujete.

Pošto ova knjiga obuhvata širok opseg razreda (od predškolskog uzrasta do kraja osnovne škole), neke aktivnosti neće biti primerene svim učionicama. Neke vežbe su jednostavne i zahtevaju samo nekoliko trenutaka; za neke će vam biti potrebno više vremena da biste ih predstavili, izveli i prokomentarisali. Većina vežbi je jednostavna za razumevanje i obično ne zahteva neku posebnu pripremu i materijale.

Poglavlje "Stvaranje pozitivne učionice" (str. 14) sadrži predloge, postupke i metode osmišljene tako da poboljšaju stavove i ponašanje svih učenika. Poglavlje "Pomozite žrtvama" (str. 71) tiče se učenika koji su stvarne ili potencijalne žrtve nasilništva. Poglavlje "Pomozite nasilnicima" (str. 105) usmereno je na decu koja naizgled uživaju u mučenju drugih. Njima je potrebna vaša pomoć isto kao i žrtvama i ovde ćete pronaći mnogo načina na koje možete da ih promenite.

Mnoge vežbe obuhvataju više mogućnosti ili pristupa koje možete da isprobate sa učenicima. Predlozi za akciju nazvani "Korak dalje", koji se pojavljuju tokom cele knjige, predstavljaju načine detaljnijeg istraživanja one teme na koju se odnosi ta vežba. Otkrićete takođe mnoštvo materijala koji možete kopirati i neposredno upotrebiti u učionici.

Svoje učenike poznajete bolje nego iko drugi. Slobodno prilagodite vežbe ili materijal svojim i njihovim potrebama. Neke vežbe bi trebalo ponovo osmisliti za mlađi odnosno stariji uzrast; konkretni uzrasti nisu određeni pošto spremnost i sposobnost učenika za određenu vežbu retko zavisi samo od njihovih godina.

Knjigu ovlaš prelistajte, a zatim "zaronite" na bilo kom mestu na kojem poželite da počnete. Za neke postupke postoji preporučeni redosled, ali većina je nezavisna. Neki postupci traže da se pogledaju i

drugi odeljci u knjizi; pošto je nasilništvo složeni problem – sredina, žrtve i nasilnici su međusobno povezani – neke vežbe koje se nalaze u jednom delu knjige lako se mogu uklopiti u neki drugi deo.

Ako želite da saznate nešto o istoriji problema pre nego što sa učenicima počnete da primenjujete ove postupke, pročitajte poglavlje "Deset najvažnijih činjenica o nasilništvu u školi" (str. 5-13). Kada budete spremni, možda ćete uvideti kako bi bilo najefikasnije da počnete sa vežbama iz poglavlja "Stvaranje pozitivne učionice". One pripremaju teren i uspostavljaju zajednički jezik za razumevanje nasilništva. Ako međutim mislite da je važnije odmah pomoći nekoj žrtvi ili zaustaviti nekog nasilnika, okrenite se najpre tim poglavljima. Na vama je da izaberete pristup koji ćete upotrebiti.

Komunikacija sa roditeljima i starateljima je od suštinskog značaja tokom čitavog procesa. Na sledećoj strani naći ćete pismo koje možete da kopirate i pošaljete roditeljima da biste ih obavestili da ćete koristiti ovu knjigu. Budite sve vreme u kontaktu sa roditeljima; možete im davati primerke materijala koji koristite sa đacima, slati kratke poruke po učenicima ili ih obaveštavati telefonom. Posebno je važno da razgovarate sa roditeljima učenika koje ste prepoznali kao žrtve, odnosno nasilnike.

Ova knjiga ima dvostruki naglasak: na intervenciji i na sprečavanju. Nije dovoljno samo zaustaviti nasilništvo koje se već odvija; moramo takođe da sprečimo učenike koji još uvek nisu postali žrtve, odnosno nasilnici, da krenu tim putem. Ako u vašoj učionici ne postoji problem nasilništva, možete da povećate verovatnoću da se takav problem nikada ne razvije. Ako problem nasilništva postoji, preduzećete konkretne mere protiv stavova, postupaka i uverenja koji ga uzrokuju i održavaju.

Nadam se da će vam ova knjiga pomoći da od svoje učionice napravite mesto na kojem svi učenici imaju slobodu učenja bez straha – a vi slobodu da ih učite i da pri tom ne morate da brinete o nasilnicima i njihovim žrtvama.

Dr Alan L. Bin

Poštovani roditelji/staratelji,

Kada se prisetim svojih školskih dana, sećam se prilika kada su deca bila žrtve nasilništva. Verovatno ih se i sami sećate. U skorije vreme dosta pažnje je usmereno na nasilništvo, ali se teško može reći da je ono sasvim novi problem. Nasilnici (i njihove žrtve) postoje oduvek.

Naš stav prema nasilništvu se promenio. Takođe, promenio se i stav prema ponašanju koje smo nekada tretirali kao "mladost-ludost". Danas znamo da je nasilništvo ozbiljan problem. Deca nasilnici odrastu u odrasle osobe koje zlostavljaju druge. Deca žrtve bivaju povređena. U manjem broju slučajeva nasilništvo preraste u pravo nasilje. Ovo se ne tiče samo nasilnika i žrtve. Ljudi oko njih su ometeni, zastrašeni i uznemireni. Nasilništvo u učionici sprečava učenike da uče i nastavnike da predaju.

Još jedna novost je naša posvećenost preduzimanju mera protiv nasilništva. Ako nemamo problema sa nasilništvom, želeli bismo da budemo sigurni da će tako biti i ubuduće. To je ono što nazivamo prevencijom ili sprečavanjem. Ako imamo problema s nasilništvom, rešeni smo da ga zaustavimo. To je ono što nazivamo intervencijom ili zaustavljanjem.

Kao nastavnik vašeg deteta, u svojoj učionici sam posvećen/a i sprečavanju i zaustavljanju. Zbog toga sada koristim knjigu koja se zove *Učionica bez nasilništva*. Namenjena je pružanju pomoći nastavnicima na stvaranju pozitivne sredine u kojoj se svi osećaju bezbedno, prihvaćeno i cenjeno.

Povremeno ću vam po detetu slati materijale koji se tiču sadržaja koje obrađujemo u školi, a dete vam može pričati o nekim aktivnostima i raspravama koje održavamo na časovima. Ako u bilo kom trenutku budete imali neko pitanje ili vas nešto zabrine, nadam se da ćete mi se lično obratiti.

Srdačan pozdrav

(Ime)

(Broj telefona)

Deset najvažnijih činjenica o nasilništvu u školi

Ovaj deo knjige zasnovan je na istraživanjima i na širok i uopšten način prikazuje šta je to nasilništvo, na koga ono utiče i zašto je važno da se odrasli – što se odnosi i na vas – uključe u sprečavanje i zaustavljanje nasilništva. Ovo poglavlje možete pročitati pre nego što predete na glavne delove knjige, a zatim se na njega povremeno vraćati dok sa đacima budete radili na stvaranju učionice bez nasilništva.

1. Nasilništvo je više od zadirkivanja

U članku pod nazivom *Prevazilaženje nasilničkog ponašanja*, Elen R. Klor i Džudit A. Hajbel nasilništvo opisuju kao "fizičko, verbalno ili emotivno zlostavljanje pojedinca od strane jedne osobe ili više njih, a sam pojam zlostavljanja može da podrazumeva razne vrste pretnji, posedovanje oružja, iznudiivanje, kršenje građanskih prava, telesne povrede, udruživanje u razne bande, pokušaj ubistva i ubistvo". Drugi stručnjaci spisku nasilničkih ponašanja dodaju još i seksualno uznemiravanje.

Zadirkivanje je najčešći tip nasilništva i za dečake i za devojčice u osnovnoj školi. Međutim, na drugom mestu se nalaze fizičko zlostavljanje (kod dečaka) i proterivanje iz društva (kod devojčica).^{*} Većina istraživača smatra da nasilništvo u školi uključuje ili pretpostavlja neuravnoteženost fizičke ili mentalne moći, tako da je siledžija jači (ili deluje jače) od žrtve.

Prema Američkom udruženju školskih psihologa (NASP), približno svako sedmo dete je siledžija ili žrtva, a problem nasilništva direktno utiče na oko pet miliona učenika osnovnih škola u Americi. Dvadeset dva procenta učenika od četvrtog do osmog razreda prijavljuje da ima poteškoća s učenjem koje nastaju kao posledica maltretiranja od strane vršnjaka.

^{*} IZVOR: John H. Hoover and Ronald Oliver, *The Bullying Prevention Handbook* (Bloomington, IN: National Education Service, 1996).

2. Nasilnik može biti bilo ko

Nasilnici su deca koja imaju potrebu da se osećaju moćno i koja su shvatila da nasilništvo donosi rezultate. Ono što ih razlikuje od dece koja samo povremeno zadirkuju druge jeste obrazac *ponovljenog* fizičkog ili mentalnog zastrašivanja.

Ne postoji nijedan poseban razlog zbog kojeg neko dete postaje nasilnik, već razni činioci iz njegove sredine dovode do razvoja nasilničkog ponašanja. Budući da je ovo ponašanje naučeno, od njega se može "odučiti". Obrazac nasilničkog ponašanja može započeti već na dvogodišnjem uzrastu; što je dete starije, teže se menja. Decu-nasilnike prati veći rizik od problema u budućnosti. Na primer, dvadeset pet posto odraslih koji su bili identifikovani kao nasilnici u detinjstvu imalo je krivični dosije do svoje tridesete godine, u poređenju sa pet posto odraslih koji kao deca nisu bili nasilnici.^{*} Rana intervencija je od presudnog značaja.

Neki faktori iz sredine koji doprinose razvoju nasilničkog ponašanja jesu:^{**}

- *Nedostatak nadzora nad decom u adolescenciji.* Deci neko mora da objasni da nasilničko ponašanje nije u redu.

^{*} IZVOR: SuEllen Fried and Paula Fried, Ph.D., *Bullies and Victims* (New York: M. Evans and Company, 1994)

^{**} IZVOR: George Batsche and Benjamin Moore, "Bullying Fact Sheet", in *Helping Children Grow Up in the '90s: A Resource Book for Parents and Teachers* (Bethesda, MD: National Association of School Psychologists, 1992).

- *Isplati se.* Kada roditelji ili druge odrasle osobe popuštaju nepodnošljivom ili agresivnom detetu, ono nauči da se služi nasilništvom da bi postiglo ono što želi.
- *Agresivno ponašanje kod kuće.* Neka deca imitiraju agresivno ponašanje više od druge dece. Posmatrajući kako odrasli maltretiraju jedni druge, deca imaju sve što im je potrebno da i sama postanu siledžije.
- *Stroge fizičke kazne.* Nasilnici često napadaju manju, slabiju decu po uzoru na ono što sami proživljavaju kod kuće. Za nasilnika je najgora moguća kazna fizička.
- *Vršnjaci koji zlostavljaju.* Decu mogu maltretirati njihovi "drugovi", ili ih oni mogu ohrabrivati na nasilništvo zarad pripadnosti grupi.
- *Negativni utisak.* Nasilnici doživljavaju svet oko sebe više kao negativan nego pozitivan. Ružno ponašanje im pomaže da se osećaju važno i da privlače pažnju.
- *Očekivanje neprijateljstva.* Na više načina, filozofija nasilnika je da je "napad najbolja odbrana". Oni napadaju pre nego što su napadnuti, i očekuju neprijateljski odnos čak i kada ga nema.

Školska sredina takođe utiče na razvoj nasilničkog ponašanja. Faktori iz sredine uključuju sledeće:*

- U većim školama je viši procenat nasilja.
- U školama s jasnim pravilima ponašanja koja sprovodi direktor ima manje nasilja.
- U školama u kojima se sprovode pravične disciplinske mere ima manje nasilja.
- Manja odeljenja se povezuju s manje nasilja.
- U školama u kojima učenici imaju osećaj kontrole nad sopstvenim životom ima manje nasilja.
- U školama u kojima direktori omogućavaju učiteljima, nastavnicima i učenicima da učestvuju u donošenju odluka ima manje nasilja.
- Sloga između nastavnika i direktora povezuje se s manje nasilja.

* IZVOR: George Batsche and Benjamin Moore, "Bullying Fact Sheet", in *Helping Children Grow Up in the '90s: A Resource Book for Parents and Teachers* (Bethesda, MD: National Association of School Psychologists, 1992).

3. Žrtva može biti bilo ko

Uopšte uzev, manje znamo o žrtvama nego o nasilnicima. Deca mogu biti žrtve nasilništva zbog svog fizičkog izgleda, nekog manira ili prosto zato što se ne uklapaju. Zapravo, neka istraživanja navode "neuklapanje" kao najčešći razlog maltretiranja dece od strane vršnjaka. Deca sa smetnjama u razvoju ili deca koja pate od hroničnih bolesti jesu česte mete. Druge žrtve mogu biti deca koju roditelji previše štite, odnosno deca roditelja koji se ponašaju preterano zapovednički.

Većina žrtava su ili *pasivne* (anksiozne, nesigurne itd.) ili *provokativne* (plahovite, nemirne i sl.). Postoji opasnost da provokativne žrtve i same postanu nasilnici. Neka deca-žrtve ne pripadaju nijednoj od navedenih kategorija – talentovanu ili omiljenu decu takođe mogu da maltretiraju. Neka deca na odlične čak gledaju kao na mezimce svojih nastavnika i zbog toga odlučuju da ih muče. Ova vrsta nasilništva verovatno je zasnovana na ljubomori.

Istraživanja pokazuju da deca koja su često izložena nasilništvu "nagrađuju" siledžije (tako što im daju svoj novac za užinu ili što briznu u plač) i rede im se odupiru.

Kratkoročno gledano, žrtve se mogu osećati uplašenim ili usamljenim i često pokušavaju da izbegnu situacije u kojima bi mogle biti maltretirane. Dugoročno, deca-žrtve počinju sebe da smatraju bezvrednim ili potčinjenim i njihov školski uspeh trpi. Neka deca na kraju poveruju da zaslužuju zlostavljanje; ovaj fenomen je takođe čest kod žrtava nasilja u porodici. Vremenom, neke žrtve nasilništva mogu da razviju mentalitet žrtve kao stalan deo svoje psihe. Ovakvim žrtvama neophodna je pomoć profesionalnog terapeuta ili savetnika.

Deca-žrtve takođe nose veći rizik od depresije i samoubistva nego njihovi vršnjaci koji nisu žrtve nasilništva. Oni u samoubistvu ponekad vide jedini izlaz.

4. Nasilništvo nije isključivo savremeni problem

Nasilništvo u školi nije ništa novo. U engleskom romanu *Školski dani Toma Brauna* iz pedesetih

godina XIX veka, autor Tomas Hjuze slikovito je opisao događaj iz jednog engleskog internata u kojem grupa starijih nasilnika maltretira mlađeg dečaka u nameri da ga opeče, uživajući u tome.*

Nažalost, odrasli su se pokazali kao nedovoljno efikasni u zaštiti prava dece. Uloga deteta kao poslušnog sluga nije bila osporavana u Americi sve dok slučaj Meri Elen Makormak nije izašao na videlo 1874. godine. Desetogodišnja devojčica, koja je dobijala batine skoro svakog dana, pronađena je u poderanoj odeći, zatvorena u stanu, a bilo joj je dozvoljeno da izađe napolje samo noću. Nemoćna da devojčicu Meri Elen spase bez ičije pomoći, žena koja ju je pronašla obratila se Američkom društvu za sprečavanje surovosti prema životinjama (ASPCA), osnovanom 1868. godine radi zaštite životinja koje su zlostavljali okrutni vlasnici. Kako u to vreme nije bilo zakona koji bi štitili decu, Meri Elen je na sudu tretirana kao pripadnik životinjske vrste, po zakonodavstvu pomenutog društva. Iz kuće je udaljena za manje od 24 časa i smeštena je u sirotište.**

Posle ovog slučaja, interesovanje za prava deteta je čas raslo, čas opadalo. Jedan od najvećih savremenih koraka u zaštiti dece u Americi bio je *Zakon o zlostavljanju dece i njegovom sprečavanju*, koji je Kongres uvojio 1973. godine.

Možda bi se moglo tvrditi da prema sveopštem nasilju u našoj današnjoj kulturi, zlostavljanje dece od strane vršnjaka predstavlja najmanji problem. Međutim, nasilništvo se može okončati tek kada se prepozna i kada se preduzmu mere za njegovo sprečavanje. Problem neće nestati ako ga ignorišemo.

5. Nasilništvo utiče na svakoga

Deca koja su svedoci nasilništva nad drugom decom često se plaše da progovore o tome, možda zato što razmišljaju na način "ovako bih mogao da prođem i ja!". Dete-žrtva može biti odbačeno od svojih vršnjaka kao da ima neku bolest. (Čest primer za ovo je dečja igra u kojoj jedno dete ima

"šugu" koju pokušava da prenese drugima.) Deca koja prisustvuju brojnim slučajevima nasilništva ponekad reaguju na isti način kao i mnoge žrtve – pokušavaju da izbegnu situaciju; neka deca mogu da dobiju različite fizičke simptome kao reakciju na stres, na primer glavobolju ili bol u stomaku. Atmosfera u kojoj deca brinu "ko će biti sledeći" podstiče izostajanje iz škole i njeno napuštanje.

Istraživanja u kojima su učestvovala engleska i australijska deca i adolescenti pokazala su da se većina učenika protivi nasilništvu i da su skloni da podrže žrtve. Polovina je pokušala da pomogne žrtvama, a skoro trećina se kajala što im nije pomogla.

Međutim, starija deca manje saosećaju sa žrtvama; skoro trećina adolescenata iz istraživanja je izjavila da razume zašto je nasilnik izabrao datu žrtvu.

U jednoj američkoj studiji, deca od četvrtog do sedmog razreda dobila su zadatak da zamisle agresivne radnje prema žrtvama i prema onima koji nisu žrtve. Deca su izjavila da ih povređivanje žrtava manje uznemirava nego povređivanje onih koji to nisu.*

Deca često okrivljuju žrtvu. Kao i mnoge odrasle osobe, deca mogu smatrati da se loše stvari ne dešavaju dobrim osobama i da je žrtva sigurno učinila nešto loše, pa je zaslužila zlostavljanje. Deca takođe mogu osećati da zlostavljanje žrtvu čini "čvršćom". Ovakvi stavovi im pomažu da opravdaju svoje nemešanje.

Naravno, ne ignorišu sva deca nasilništvo nad svojim vršnjacima, ali mešanje može imati visoku cenu. U Engleskoj, šesnaestogodišnja devojčica koja je otišla u policiju i identifikovala jednog od dvadesetorice dečaka koji su žestoko pretukli jednog pakistanskog učenika dobila je i pohvale i pokude. Godinu dana od tog događaja njoj su pretili smrću, verbalno su je zlostavljale potpuno nepoznate osobe, maltretirali su je u školi, a doživela je potres mozga i lakše povrede kada ju je napao jedan učenik.**

* IZVOR: Stuart Greenbaum with Brenda Turner and Ronald D. Stephens, *Set Straight on Bullies* (Malibu, CA: National School Safety Center, 1989).

** IZVOR: SuEllen Fried and Paula Fried, Ph.D., *Bullies and Victims* (New York: M. Evans and Company, 1994).

* IZVOR: Dorothea M. Ross, Ph.D., *Childhood Bullying and Teasing* (Alexandria, VA: American Counseling Association, 1996).

** Ibid.